

Csánó Szabina

RADIKÁLIS IRÁNYOK

AZ EU RADIKÁLIS JOBBOLDALI
PÁRTJAINAK KÜLKAPCSOLATI VÍZIÓI

A jobboldali radikalizmus médiavisszhangja és közbeszédben betöltött szerepe az utóbbi években egyre erősebbé válik. A jellemzően nemzeti retorikával operáló radikális pártok „közös” víziójában egy fragmentált Európa szerepel, amelyben egymástól elhatárolt nemzetállamok léteznek egymás mellett. Kérdéses, hogy ezek a szinte kivétel nélkül euroszeptikus pártok milyen kapcsolati víziókkal rendelkeznek, kikkel szeretnének együttműködni. Létezik-e valamilyen sajátosan keleti és nyugati radikális kapcsolatépítési tendencia az Európai Unióban? A dolgozat ezekre a kérdésekre ad választ az uniós tagországokon belüli radikális jobboldali pártok választási programjainak elemzésével. Utóbbiak alapján úgy tűnik, hogy noha bizonyos keleti és nyugati sajátosságok megjelennek a kapcsolatépítési víziókban, számos egyéb jellegzetességre is figyelhetünk. Egyes térségek radikális jobboldali pártjai hasonlóképpen gondolkodnak a külkapcsolatokat illetően (pl. az északi országokban), ez viszont nem általános jelenség. Az is megfigyelhető, hogy a radikális pártok jelentős többsége egyformán is tud vélekedni egy-egy országról, területről (pl. Törökország). Sajátos szerepet tölt be a radikális pártok esetében a magyarországi: míg a környező országok elítélő hangnemét a Jobbik is viszonyozza, az átlagtól eltérő kapcsolatépítési víziói is vannak. A dolgozat felderítő jellege ellenére is választ ad néhány, a radikális jobboldal külkapcsolati vízióival összefüggő kérdésre, valamint rámutat néhány lehetséges kutatási irányra is.

Az elmúlt évtized egyik legjellemzőbb és egyben egyik legfontosabb európai politikai jelensége a jobboldali nacionalista retorika megerősödése volt. A nemzetállam és a nemzet elsőségét hirdető ideológiák a radikális jobboldal „tálalásában” a politikával foglalkozó közbeszéd középpontjába kerültek, ha nem is kiszorítva, de mindenképpen a háttérbe tolva egyes témák egyéb törésvonalak menti értelmezését.

Ez a narratíva, amelyet Európában (is) jelentős részben a globalizáció fejleményei motiválnak (így többek közt a harmadik országbeli bevándorlás, a piacok globalizálódása, a nemzetállamok szerepének érzékelhető – bár nem teljes körű – csökkenése, és ezzel párhuzamosan az Európai Unió fokozatos megerősödése, valamint a média szerepének megváltozása), a saját nemzet védelmének hirdetése mellett sem teljesen izolacionista. Gondoljunk csak Csurka István és Jean-Marie Le Pen hírhedt budapesti közös rendezvényére (Greskovits 2002: 155), vagy akár az euroszeptikus pártok európai parlamentbeli multinacionális csoportosulásaira.

Jelen tanulmány célja, hogy megkísérelje bemutatni és rendszerezni az eltéréseket az Európai Unió tagállamaiban aktív nacionalista-populista jobboldali pártok nemzetközi barát- és ellenségképeiben azok kapcsolatépítési szándékain keresztül. A vizsgálat tárgyát elsősorban az a kérdés képezi, hogy a nyugati „régiké” radikális jobboldali pártjai esetében valóban más-e a kapcsolatépítési tendencia, mint a kelet-európai

posztoszocialista országokban.¹ A dolgozat vázlatosan kitér a gondolati struktúrák regionális eltéréseire – például a Kelet (Oroszország, Ázsia országai) felé fordulás és az iszlámellesség alternatív stratégiáinak előfordulására is. Fontos hangsúlyozni továbbá azt is, hogy területi korlátok miatt a dolgozat alapvetően felderítő jellegű, és leginkább további kutatások számára próbál alapot teremteni azért, hogy felfedi az alapvető kapcsolattartási motívumokat az Unió radikális jobboldali pártjai körében.

A HATÁROK ÉS KAPCSOLATOK SZEREPE

A feldolgozott téma egyik háttérben rejtőző kulcsfogalma a határ, mely a nacionalista retorika egyik alapköve. A határ társadalmilag konstruált fogalom. A határvonalak létezése nem magától értetődő, a földrajzi realitásokat is figyelembe vevő megrajzolásuk általában valamely történelmi és politikai eseményhez köthető. Ezen vonalak társadalmi lenyomata mély: a határok jelenléte áthatja nem csupán a jogalkotást és a gazdasági kapcsolatokat, hanem a mindennapokat is. A határok megalkotása után egyfajta konstrukciós folyamat veszi kezdetét, a létrehozott keretek meghatározzák a társadalmat és viszont, mígnem megszületik – esszenciálisnak vélt jellegzetességeivel együtt – az egységes nemzet.

Az adott területen élő, teljes létszámban soha meg nem ismerhető állampolgárok összessége elképzelt sorsközösséget alkot (Anderson 2002), amelynek határai vagy kulturálisan (német nemzetfogalom), vagy pedig állampolgári értelemben (francia nemzetfogalom) kerülnek definiálásra. Ezek a megkonstruált nemzeti ideáltípusok elemzési egységként, viszonyítási pontként szolgálnak az *idegen* meghatározása és jellemzése során (Schütz 1984). Ez az alapvetően racionális módszertannal operáló kategorizálás pedig a szociálpszichológia tanulságai szerint az ártalmatlannak tűnő sztereotip gondolkodástól egészen a radikális cselekedetig vezethet (Csepeli 1990).

Ugyan a kulturális és az állampolgári nemzetfogalom esetében is határokkal körbezárt, a saját nemzet által birtokolt államról beszélünk, a két gondolati térben mégis jelentősen eltérő nacionalista retorikák jöhetnek létre. Hasznos elemzési eszközt jelent kultúra és civilizáció Norbert Elias általi szembeállítás, amely jelentős rokonságot mutat a fenti fogalom párral (Elias 2004). Eliásnál a civilizáció a nyugati kolonizáló államokra vonatkozik, akik nemzeti identitásukat erőfölényükre és gazdasági sikereikre alapozva konstruálják meg. Ezzel szemben a gyarmatokkal nem rendelkező keleti államok kulturális gyökereik és hagyományok, valamint a nyelv alapján definiálják önmagukat. Ezen öndefiníciók

1 A továbbiakban a hipotézisből kiindulva a kelet–nyugat különbségtétel kiindulópontja a posztoszocialista Európa, így nyugatként Európa többi országát egységesen jelölöm meg.

különbségének jelentősége az Európai Unió nemzeti-populista pártjainak vizsgálata során is kidomborodik.²

MELYIK JOBB?

A tanulmány középpontjában a radikális jobboldali pártok állnak, ezért fontos kitérni a fogalom definiálására. A szakirodalomban nincs egyetértés az általam radikális jobboldali pártokként címkézett politikai család megnevezését illetően: a szélsőjobb, nacionalista és nemzeti jobboldal, radikális populizmus jelzők egyaránt előfordulnak. Cas Mudde holland politológus a populista radikális jobboldal megnevezés mellett érvel (Mudde 2007), mert szerinte a populizmus fogalomban benne rejlik az is, hogy az érintett párt létrehozza az ellenség képét, aki ellen azután a tömegpolitika irányulhat. Ez a meghatározás azonban a dolgozat szempontjai felől nézve elégtelennek tűnik, mivel a populizmus sokkal tágabb fogalom annál, hogy csupán kifejezetten a nacionalista jobboldal pártjaira alkalmazzuk, az ellenség tematizálása ugyanúgy megjelenik mérsékeltabb jobboldali és baloldali pártoknál is. A brit politológus, Elizabeth Carter a szélsőjobboldal fogalommal operál, mert szerinte a radikális jelző alatt nem mindenhol értik ugyanazt, és ez fogalmi zavarokat okozhat (Carter 2005). A továbbiakban azonban mégis a radikális jobboldal kifejezésnél maradok. Ahogyan arra Pippa Norris amerikai politológus találóan rámutat, ez az egyetlen olyan fogalom, ami mellőzi a retorikai és programbéli elemek kihangsúlyozását – pl. nacionalista, rendszerellenes – (Norris 2005). E definíció hátránya viszont, hogy nagy hangsúlyt fektet a jobb-bal tengely létre, amely megkülönböztetés ma már egyre kevésbé tartható, értelmezése pedig egyre nehezebb. Napjainkra a radikális jobboldali pártok ideológiájában is megjelenik számos tipikusan baloldalinak tartott elem, például a hátrányos helyzetben lévő csoportok védelme is (Azmanova 2010). Mégis, talán Norris fogalma írja le a legpontosabban az általam vizsgálni kívánt politikai erőket.

KELET-NYUGAT?

Michael Minkenberg német politológus szerint régióinkban a radikális jobboldali pártok magukon hordozzák az államszocializmus és az azt követő átmenet nyomait, valamint a hasonló karakterű nyugat-európai pártokhoz képest extrémebb ideológiával

2 A centrum-periféria (Wallerstein 2010) és a kelet-nyugat-lejtő (Melegh 2003) képét középpontba helyező függőségi elméletek sem mentesek a nemzetállami keretektől – gazdasági alapon ugyan, de mégis hasonló jellegű magyarázattal szolgálnak ezek is.

rendelkeznek, antidemokratikusabbak, és inkább mozgalmoszerű képződmények, mintsem pártok (Minkenberg 2010). A keleti és nyugati országok radikális jobboldali pártjainak különbségeire hívja fel a figyelmet a német születésű politológus, Herbert Kitschelt is (Kitschelt 1997). Ő úgy véli, hogy míg keleten a jóléti sovinizmus³ fogalmát lehet a leginkább alkalmazni (ami magában foglalja a tekintélyelvűséget és az antikapitalizmust), addig nyugaton inkább a radikális jobboldal fogalma él (mely tekintélyelvű és prokapitalista). Szűcs Jenő korábban arra hívta fel a figyelmet, hogy míg keleten döntő volt a multikulturális birodalmak jelenléte (pl. Habsburg Birodalom, Oszmán Birodalom), addig nyugaton forradalmak eredményeképpen alakult ki a demokratikus államszervezet, amely demokrácia függ a nemzetállami keretektől (Szűcs 1983). A kétféle történelmi háttérből adódó különbségek mellett az amerikai szociológus, Rogers Brubaker rámutat arra is, hogy bizonyos esetekben egy olyan hármass viszonyt kell elképzelnünk, amelyet a „nemzeti kisebbségek”, a „nemzetiesítő államok” és az „anyaországok” alkotnak (Brubaker 2006). Bár a nemzeti kisebbségek esetenként nyugaton is fontos tényezőt jelentenek, azonban a határátrajzolásokból adódó kisebbséggé válás – amit Sik Endre diaszpóra jellegű kapcsolatok létrejöttéként definiál (Sik 2000) – inkább Európa keleti felére jellemző.

Brubaker úgy véli, hogy nem elégedhetünk meg azzal a magyarázattal, mely szerint a nemzet nem esszencialista, hanem konstruált jelleget ölt. Tovább kell lépniünk a *csoportizmuson*, és lehetőleg elemzésünk fő tárgyává kell tennünk azt a folyamatot, amely során az adott csoport kialakult (Brubaker 2004). Dinamikus folyamatról van ugyanis szó, az elemzés során tehát nem kezelhetjük objektív kategóriaként az egyes nemzeteket. A performativitás értelmében szükséges az egyes konstrukciók lépések vizsgálata, hiszen a csoport tematizálásával maga a csoport is (át)alakul. Véleményem szerint a kapcsolatépítési szándék vizsgálatán keresztül az identitáskonstrukció egyik elemét láthatjuk kirajzolódni. A külső stratégiai és baráti kapcsolatok éppúgy befolyásolják az ország jövőjét, mint a belső társadalmi viszonyok. A radikális jobboldal külkapcsolati stratégiái tehát egy olyan képet tárnak eléünk, amely rávilágít az Unió egyik politikai irányzatának sokszínűségére, azonosságaira és egyben diplomáciai céljaira is.

3 A jóléti sovinizmus kifejezést magyar kutatók is átvették (lásd Enyei et al. 2004).

KUTATÁSI EREDMÉNYEK

Összesen 23 ország 39 szervezete került az elemzésbe.⁴ A Szabadság és Demokrácia Európája (EFD) és az Európai Nemzeti Mozgalmak Szövetsége (AENM) európai parlamenti frakciók⁵ összes pártja⁶ (9 és 8), valamint a frakció nélküli függetlenek tíz pártja. Ezen kívül bekerült az elemzésbe a – kisebb radikális pártokat tömörítő – Európai Nemzeti Front (ENF) öt pártja is.⁷ Azokban az országokban, amelyekben a radikális jobboldal nem rendelkezik EP-képviseléssel (Szlovénia, Észtország, Csehország, Lettország, Lengyelország), és egyetlen párt sem tagja az ENF-nek, a legnagyobb támogatottságú, a feltételeknek megfelelő országos pártokat vizsgáltam. A vizsgálatba azok a pártok kerültek be tehát, amelyek euroskeptikus retorikájuk mellett besorolhatóak a radikális jobboldal címkéje alá, elsősorban a nemzetpolitikájukat illetően.

Terjedelmi korlátok miatt a pártok külvilágról alkotott képét jórészt azok hivatalos politikai programjai alapján vizsgáltam meg. Ennek előnye az, hogy ezáltal sikerült kiszűrni a valódi, súlyponti témákat és országokat a párt számára érintőlegesen jelentőségűek közül. Összesen 88 ország és egyéb területi egység neve jelent meg a vizsgált anyagokban – a sor meglehetősen hosszú, és felöleli az összes földrészt. Az elemzési folyamat első lépéseként a megjelenő elemeket térségekre osztottam, amelyek a következők: Közép-Kelet-Európa, az arab országok, a skandináv és balti államok, Dél-Amerika, Kína, USA, Délkelet-Ázsia, a Balkán, Oroszország, Fehéroroszország, Ukrajna, az EU déli tagállamai, Nyugat-Európa, India, Izrael és Törökország. Pozitív viszonyként értékeltem a kapcsolat-tartási szándékot (akár baráti, akár pénzügyi okokból), az elítélő és ellenséges hangnemet pedig negatívként.⁸

4 Cipruson, Luxemburgban és Máltán nem léteznek olyan országos jelentőségű pártok, amelyeket érdemes lett volna megvizsgálni. Az ír pártok közül a kritériumoknak megfelelő A Sors Katonái (Fiana Fail), noha korábban vezető szerepet töltött be a ma már nem létező Unió a Nemzetek Európájáért frakcióban, jelenleg a Liberálisok és Demokraták Szövetsége Európáért képviselőcsoport tagja.

5 Az AENM még nem teljesítette a parlamentbe kerülés kritériumait.

6 A tagok közt van egy ukrán párt is, ami értelemszerűen kimaradt.

7 A spanyol Falange csoportosulás kivételt képez, mert ebben az esetben nem egy pártról van szó, hanem egy mozgalomról, amelynek a Falange csupán a gyűjtőneve.

8 Néhány ország (pl. Kína) esetében olykor nehéznek bizonyult a besorolás, mert gazdasági szempontból támogató, egyéb szempontok alapján pedig elítélő hangnem jelent meg róluk a programokban. Ilyenkor a tágabb szöveggörnyezet jelentette a döntéshozatal alapját.

A programokban a pozitív viszonyulások megemlézése jellemzőbb volt, általában kevesebb ország- és térségnév jelent meg negatív konnotációban. Ez utóbbiak között kiemelkedő helyen szerepel Törökország, összesen huszonhat ellenző véleménnyel. A legtöbb pozitív említést – összesen tizenkilencet – ezzel szemben Oroszország kapta.

KIEMELT ORSZÁGOK

Fent említett hipotézisem szerint Nyugat-Európa uniós országaiban a radikális jobboldal pártjait más kapcsolatépítési tendencia jellemzi, mint a posztoszocialista, később csatlakozott tagállamok szervezeteit. A kutatás ezt részben alátámasztotta, ám ennél egy sokkal árnyaltabb kép is kirajzolódott. Mint kiderült, a viszonyulások strukturálásában kiemelt szerep jut Törökországnak, Izraelnek, Oroszországnak, Kínának, Fehéroroszországnak, Németországnak és az Amerikai Egyesült Államoknak is.

Ahogy azt várni lehetett, Törökország gyakran kapott központi szerepet a pártok programjában. Az országgal szembeni negatív attitűd a migráció mellett jobbra annak tudható be, hogy Törökország és az EU jövőbeli pozíciója nem teljesen tisztázott. A pártprogramokban rendre a „Törökországnak nincs helye az EU-ban!” felkiáltás szerepel, és külön fejezetet szentelnek az országnak, nem egyszer kiemelve, a külkapcsolati szakaszon kívül. Elmondható, hogy a Törökország-ellenesség volt a legerősebb kötőanyag a vizsgált pártok közt (a huszonhat negatív említéssel), ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy számos posztoszocialista ország – Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Románia, Szlovákia és Szlovénia – pártjai a pártprogramok szintjén nem voltak ellenségesek az érintett országgal szemben, nem is említik meg azt. Pozitív visszhang a teljes vizsgált anyagban egyedül a Jobbik programjában jelent meg Törökországgal kapcsolatban.⁹ Összességében elmondható, hogy a nyugati országok vizsgált pártjai egyöntetűen elutasító álláspontot képviselnek Törökországgal szemben, míg Csehországon és – a helyi török kisebbség miatt a kérdésben a nyugathoz hasonlóan érintett – Bulgárián kívül a posztoszocialista országok pártjai semlegesen, illetve egy esetben pozitívan viszonyulnak Törökországhoz.

Izrael viszonylag gyakori és aránylag baráti említése (8 pozitív, 5 negatív) a kevésbé „papírformaszerű” jelenségek közé tartozott. A pozitív álláspont képviselői az izslámel-lenes hangot alkalmazó pártok közül kerülnek ki, amelyek azzal érvelnek, hogy Izrael az

9 Pl. „Gazdaságilag és politikailag is szorosabb együttműködést alakítunk ki a határozott diplomáciai fordulatot és dinamikus gazdasági növekedést felmutató Törökországgal, a rokoni kapcsolatokra és a kölcsönös gazdasági érdekekre alapozva. Törökország egyben a közép-ázsiai térség kulcsa is, és fontos lehetséges közvetítő a Közel-Kelet felé is” (Jobbik választási programja, 2010).

európai zsidó-keresztény kultúra védőbástyája az iszlám térségben, így az országra fontos stratégiai szerep hárul. Ez a vélemény különösen jellemző a holland és a brit radikális pártok esetében. A negatív álláspont nem gyakori, nyugati (olasz, spanyol, német) és keleti (lengyel, magyar) pártok is vélekednek így, ebből a szempontból nem érvényes a kettős felosztás koncepciója.

Oroszország kiemelkedően pozitív megítélése (19 esetben) némi magyarázatra szorul. Az országgal szemben gyakorlatilag nem jelent meg negatív vélemény, viszont fontos hangsúlyozni, hogy a pártprogramokban általában azért kerül a mérleg pozitív oldalára, mert jelentős gazdasági súllyal rendelkezik. Az energetikai szektorban betöltött szerepe révén Oroszországnak lényeges hatása van az EU-ra, így a vizsgált – az energetika iránt általánosságban is fogékony – pártok elsősorban a függő viszony miatt szeretnék konfliktusmentes kapcsolatot ápolni az országgal. Oroszország negatív keretben csak két esetben jelenik meg – az egyik lengyel és a lett párt programjában.

Kína esetében is hasonló szempontok jelentek meg. Az ország megítélése Oroszországnál sokkal ellentmondásosabb (6 pozitív és 5 negatív), ám a besorolást olykor nehéz volt elvégezni, mert a vizsgált pártok Kínával kapcsolatos utalásaiban gyakran megjelent az ott gyártott termékek elterjedése, ami veszélyezteti a nyugati országok munkanélküliségi mutatóit is. Ez a megítélésnek csak az egyik oldalát képezi, emellett több dokumentum is kiemelte, hogy ennek ellenére is jó viszonyt kell kialakítani Kínával, lévén, hogy gazdasági nagyhatalom. Csak néhány esetben találkozhatunk egyértelműen negatív állásfoglalással. Mivel a radikális jobboldali pártok többnyire kritikusan szólnak fel a nyugati világgal, az „amerikanizálódással” szemben, Kínát a keleti világ legjelentősebb gazdasági szereplőjeként nem utasítják el – fenntartásaik ellenére sem –, hiszen nemzetpolitikai szempontból ez kockázatos lépésnek bizonyulhatna.

A következő fontos szereplő *Fehéroroszország*. Ebben az esetben különválnak a keleti és a nyugati pártok véleménye. Míg nyugaton egy párt sem szeretné, ha országának kormánya kapcsolatot létesítene az autoriter vezetésű állammal, a volt keleti blokk radikális pártjainak egy része Fehéroroszország felé fordulna. A határos Litvániában a vizsgált párt (Rend és Igazság) együttműködési szándékot jelez Minszk felé. A pozitív viszonyulást kifejezők közt találjuk Szlovákia, Lengyelország és Lettország pártjait is. Nem igaz, hogy keleten egyöntetűen együttműködési szándék jellemzi a radikális jobboldali pártokat, viszont csak ebben a térségben nevezik meg Fehéroroszországot mint potenciális stratégiai partnert.

Németországgal kapcsolatban is lényeges eredmények születtek. Némileg meglepő azt látni, hogy a nyugati országokban Ausztrián kívül a gazdasági erőre egyébként előszeretettel hivatkozó vizsgált pártok egyike sem szeretne kapcsolatot létesíteni az EU gazdaságilag legerősebb tagországával, noha nyugaton a negatív megítélés sem jellemző

Németországot illetően. A másik régióban négy pozitív viszonyt jelölő ország szerepel, közöttük két cseh, vélhetően a szomszédos viszonynak köszönhetően. Ennek azonban egyéb, pártspecifikus okai is lehetnek, mivel ugyanez a lengyel pártokra nem érvényes.

Az *Amerikai Egyesült Államok* meglehetősen gyakran bukkant fel a vizsgált programokban, és általában negatív szövegkörnyezetben. Ennek fő oka a fentiekben már említett Nyugat-ellenesség. A negatív említések mellett (13) azonban négy esetben kapcsolatteremtési szándékot is láthatunk – Nagy-Britannia, Lettország, Szlovákia és Ausztria radikális jobboldali pártjai megengedőbbek az Egyesült Államokhoz való viszonyulást illetően. Elítélő megítélés jellemzi ugyanakkor Belgium, Portugália, Spanyolország, Svédország, Németország és Ausztria radikális jobboldali táborát, az USA-ról alkotott vélemények ugyanis itt pártonként is eltérőek. A Nyugat-ellenesség paradox módon a nyugati EU-s tagállamok esetében is megjelenik, csak az USA-ra korlátozódva, míg a keleti országokban ez a bíráló gyakran a nyugat-európai országokat is éri.

TÉRSÉGEK

A fenti részben kiemelt államok kapták a legnagyobb figyelmet a kutatásba bekerült pártok programjaiban és weboldalain. Ezekon kívül viszont az egyes további régiók elemzése is tartogatott további eredményeket.

Kelet-Közép-Európával kapcsolatban jellemző, hogy a nyugati országok vizsgált pártjai nem is említik meg ezt a térséget, ami sokkal inkább a környező országok kapcsolatteremtési szándékaiban jelenik meg. Kivéve természetesen, ha történelmi sérelmek vannak a háttérben, különösen, ha a Brubaker által is kiemelt hármas viszony egyikeként jelen vannak a határokon kívülre került nemzetiségi kisebbségek is. Éppen ezért például míg Szlovákia és Magyarország, valamint Románia és Magyarország vizsgált pártjai tanúbizonyságot adnak a kölcsönös ellentétéről, addig megfigyelhető, hogy amennyiben a háborúkat követően nem rajzolták át a határokat, a szomszédos országok inkább szorosabb kapcsolat kivívásában érdekeltek ugyanezen szereplők szerint – noha az adatok alapján ez az attitűd nem erre a régióra a legjellemzőbb. Leginkább Csehország és Szlovákia vizsgált pártjai viszonyultak pozitívan a szomszédjaikhoz. A legerősebb kapocsnak a térségben Magyarország negatív megítélése tűnik, de a Jobbik programjaiban is feltűnik a Magyarországot elítélő országok negatív színben való feltüntetése. Kiemelendő, hogy az osztrák Szövetség Ausztria Jövőjéért az egyedüli párt, mely pozitívan említi meg Magyarországot.

Az *arab országok* támogatottsága a radikális jobboldal vélekedése alapján a török példa után kérdésesnek tűnhet, ám két párt, a belga Nemzeti Front és a Jobbik számára vonzó régiónak számít ez a térség. A fő érvet egyértelműen az olaj és a gazdasági erő

képezi. Rajtuk kívül más párt nem jelez efféle kapcsolattartási szándékot az arab országok irányába. Negatív viszonyulást sem igazán lehet fellelni a többi párt programjában, jobbra megmaradnak Törökország elítélésénél.

Délkelet-Ázsia és India nagyon ritkán jelenik meg a programokban. Nagy-Britannia vizsgált pártjaival kapcsolatban itt fontos megjegyezni, hogy azok jórészt csupán az angol nyelvterületű országokkal kívánnak kapcsolatot létesíteni, illetve néhány jelentősebb volt gyarmatbirodalommal, így Indiával is. Rajtuk kívül Észtország, Szlovákia, Magyarország és Franciaország egyes pártjai említik meg pozitív módon Indiát, a negatív táblázatban pedig gyakorlatilag nem is szerepel.

A skandináv és balti államok a kutatás egy sajátos csoportját képezik. Meglepő módon az ebből a térségből kiválasztott pártok jórészt egy a térségben kialakítandó „Északi Liga” mellett érvelnek, és olykor nem is tekintenek délebbre. Vagyis ez a csoport mondható a leginkább belterjesnek. Svédország, Belgium és Finnország pártjai is leginkább az északi országokkal történő kapcsolatápolást érzik prioritásnak. Rajtuk kívül Lengyelország és Szlovákia radikálisai is jelentős mértékben vonzódnak ehhez a régióhoz.

A következő elemzési egységet a *balkáni országok és Ukrajna* jelentik. Az ukránok a szomszédos Lengyelország, Lettország és Litvánia radikális pártjainak támogatását bírják, a balkáni régió azonban összetettebb képet mutat. Viszonylag sok párt programjában előkerültek a balkáni térség országai, hiszen közülük néhányan még az EU-csatlakozás előtt állnak. Hollandia, Bulgária, Görögország és meglepő módon Szlovénia radikálisai vélekednek elítélő módon a balkáni országokkal való kapcsolattartásról (a szlovének viszont a szerbekhez pozitívan viszonyultak). Pozitív viszony olvasható ki Olaszország, Spanyolország és Szlovákia pártjainak programjaiból, ugyanakkor Koszovónak kiemelt (és gyakran az eddigiekkel pontosan ellentétes) szerepe van. A Szlovák Nemzeti Párt a magyar kisebbség területi igényeitől való félelmében elutasítja az önálló Koszovó létezését, de hasonló a véleménye néhány francia, svéd, lengyel, szlovén, osztrák és spanyol pártnak is. Macedóniával szemben pedig Bulgária, Görögország és Hollandia pártjai viszonyulnak negatívan.

Nyugat-Európa államai kevés ország radikális pártjai számára jelentenek vonzó partnert, ezek közé tartozik Szlovákia, Csehország és Ausztria is. Érdekes, hogy a térség államaiban aktív pártok sem tartják lényegesnek az egymással való kapcsolattartást. A csoporttal szemben ugyanakkor nem jellemző negatív hozzáállás. Az EU déli tagállamai még ennél is kevésbé vonzóak az egyes pártok számára. A régió értékelése egyik esetben sem releváns, csupán egy-egy ország emelhető ki. Így a portugál Nemzeti Újjászületés Pártja pozitív irányultsága Spanyolországgal szemben, ill. a szlovén párt negatív és két osztrák párt pozitív vélekedése az olasz kapcsolattartásról.

Az utolsó térség *Dél-Amerika*. Ez a régió sem szerepelt túl gyakran, ám jelentősebb említést kapott a Jobbik (kiemelt súllyal szerepel Ecuador és Venezuela) és a Lengyel

Családok Ligája programjaiban (itt pedig Bolívia, Brazília és Venezuela jelenik meg). A dél-amerikai országok közül egyszer sem jelenik meg például Mexikó, de Brazília is csak kétszer (a lengyel párt mellett a holland Christian Union esetében).

KÖVETKEZTETÉSEK

A fenti tanulmány vázlatos betekintést nyújt az európai radikális jobboldal kapcsolattartási szándékaiba. A pártprogram tanulsága szerint az előzetesen feltételezett kelet–nyugati különbségtétel részben tartható, de korántsem ez az egyedüli lényeges szempont. Fehéroroszországgal kapcsolatban érezhető a vizsgált keleti és nyugati pártok eltérő véleménye, de a legtöbb esetben egészen más szempontok jelennek meg. Míg Törökországot csaknem az összes párt elítéli, Kína, Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok esetében már nem ilyen egyértelmű a helyzet – az ideológiai érveket olykor felülírja a gazdaságilag előnyös kapcsolatok víziója. A kelet–nyugat-oppozíción túlmutató eredményekkel is találkozhatunk. Az „Északi Liga” megalakítása többször is szerepel az észak-európai radikális jobboldali pártok programjában, ők tehát hajlanak a kölcsönös együttműködésre. Ezzel szemben a nyugat-európai pártok programjában nem jelenik meg a szomszédos országokkal való kapcsolattartás gondolata. Eltérő képet mutat Kelet-Közép-Európa, itt ugyanis az országhatárok megrajzolásából adódóan jellemzőbb a szomszédos ellenségkép kialakítása.

A felvilágosodás monokulturális nemzetállami koncepciója mindmáig a modernitás stabil védőbástyája a posztmodern kihívásokkal szemben. A radikális jobboldal a megszokottnál is nagyobb hangsúlyt helyez a nemzetállami keretek megerősítésére (a nemzetek Európája számukra előbbre való az európai együttélésnél). Noha a vizsgált pártok külkapcsolati víziói ritkán kerülnek a középpontba, mélyebb elemzésük segítséget nyújthat a további európai tájékozódásban.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Anderson, Benedict (2006): *Elképzelt közösségek*. L'Harmattan Kiadó.
- Azmanova, Alben (2010): *Social (In)justice and The New Politics of Fear*. A tanulmány a „Living with Diversity: For a Politics of Hope in Europe” találkozóra készült (Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, március 4–5.).
- Böröcz József (2002): A határ: társadalmi tény. In: *Replika*, No. 47–48.: 117–131.
- Brubaker, Rogers (2004): *Ethnicity without groups*. Harvard University Press.

- Brubaker, Rogers (2006): *Nacionalizmus új keretek között*. L'Harmattan – Atelier.
- Carter, Elizabeth (2005): *The Extreme Right in Western Europe. Success or Failure?* Manchester University Press.
- Csepeli György (1990): *...és nem is kell hozzá zsidó. Az antiszemitizmus társadalom-lélektana*. Kozmosz.
- Elias, Norbert (2004): *A civilizáció folyamata*. Gondolat.
- Enyei Zolt – Fábián Zoltán – Sik Endre (2004): Nőttek-e az előítéletek Magyarországon? In: *Társadalmi Riport*. Szerk.: Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György. TÁRKI.
- Grayson, Deborah (2011): The far right are the masters of network politics, not the 'internationalist' left. In: *opendemocracy.net*. Interneten: <http://www.opendemocracy.net/ourkingdom/deborah-grayson-and-ben-little/far-right-are-masters-of-network-politics-not-internationalist> (Letöltve: 2011.08.13.).
- Greskovits Béla (2002): Economic Globalization and Racism in Eastern and Western Europe. In: *Europe's New Racism: Causes, Manifestations, and Solutions*. Szerk.: Nader, Laura. Berghahn Books.
- Kitschelt, Herbert (1997): *The radical right in Western Europe*. University of Michigan Press.
- Melegh Attila (2003): A kelet/nyugat lejtő. In: *Élet és Irodalom*, Vol. 47. No. 17.
- Mennens, Ger (2011): Multiculturalism and postmodernity: a challenge to our political structures. In: *opendemocracy.net*. Interneten: <http://www.opendemocracy.net/ger-mennens/multiculturalism-and-postmodernity-challenge-to-our-political-structures> (Letöltve: 2011.08.13.).
- Minkenberg, Michael (2010): *Transnational dimensions of the Central and Eastern European Radical Right Today: Does Past Play a Role in the Shaping of the Present?* A „Far Right Networks in Northern and Eastern Europe” 2010-ben zajló konferencián tartott előadás írásos változata.
- Mudde, Cas (2007): *Populist Radical Right Parties*. Cambridge University Press.
- Norris, Pippa (2005): *Radical Right: Voters and Parties in the Electoral Market*. Cambridge University Press.
- Sik Endre (2000): Kezdetleges gondolatok a diaszpóra fogalmáról és hevenyészett megfigyelések a diaszpórakoncepció magyar nézőpontból való alkalmazhatóságáról. In: *Diskurzusok a vándorlásról*. Szerk.: Sik Endre – Tóth Judit. MTA PTI.
- Schütz, Alfred (1984): Az idegen. In: *A fenomenológia a társadalomtudományokban*. Szerk.: Hernádi Miklós. Gondolat.
- Stiks, Igor (2011): The Past of Central Europe is the Future of Europe. An interview with Zygmunt Bauman. In: *citsee.eu*. Interneten: <http://www.citsee.eu/interview/>

past-central-europe-future-europe-interview-zygmunt-bauman (Letöltve: 2011.08.05.).

Szűcs Jenő (1983): *Vázlat Európa három történeti régiójáról*. Magvető.

Wallerstein, Immanuel (2010): *Bevezetés a vilárendszer-elméletbe*. L'Harmattan.

Zombory Máté (2006): Nemzeti rítusok kartográfiája. In: *Replika*, No. 56–57.: 81–103.

PÁRTPROGRAMOK ÉS WEBOLDALAK¹⁰

AUSZTRIA

Hans-Peter Martin Listája (Liste Dr. Hans-Peter Martin). Interneten: <http://www.weisse.at>.

Karintiai Szabadságpárt (Die Freiheitlichen in Kärnten). Interneten: <http://www.freiheitliche-ktn.at>.

Osztrák Szabadságpárt (Freiheitliche Partei Österreichs). Interneten: http://www.fpoe.at/fileadmin/Content/portal/PDFs/2011/2011_graz_parteiprogramm_web.pdf&usg=ALkJrhidvYMNv5cTSUQ_kWP20qct5F8AoA.

Szövetség Ausztria Jövőjéért (Bündnis Zukunft Österreich). Interneten: <http://www.bzoe.at/unsere-politik/programm.html>.

BELGIUM

Flamand Érdek (Vlaams Belang). Interneten: <http://www.vlaamsbelang.org/21/>.

Nemzeti Front (Le Front national). Interneten: <http://www.fn.be/le.programme.php>.

BULGÁRIA

Támadás (ATAKA). Interneten: http://www.ataka.bg/index.php?option=com_content&task=view&id=127&Itemid=55.

CSEHORSZÁG

Munkások Szociális Igazságosság Pártja (Dělnická strana sociální spravedlnosti). Interneten: www.dsss.cz.

¹⁰ Az összes honlap letöltve: 2011.08.07.

DÁNIA

Dán Néppárt (Dansk Folkeparti). Interneten: <http://www.danskfolkeparti.dk/Valgfilm.asp>.

ÉSZTORSZÁG

Észt Nemzeti Függetlenségi Párt (Eesti Iseseisvuspartei). Interneten: <http://www.iseseisvuspartei.ee/test/index.php/doctrine-40english41.html>.

FINNORSZÁG

Igazi Finnek (Perussuomalaiset). Interneten: <http://www.perussuomalaiset.fi/ohjelmat>.

FRANCIAORSZÁG

Mozgalom Franciaországért (Mouvement pour la France). Interneten: <http://www.pourlafrance.fr/le-projet-politique/>.

Nemzeti Front (Front national). Interneten: http://www.frontnational.com/?page_id=504.

GÖRÖGORSZÁG

Arany Hajnal (Χρυσή Αυγή). Interneten: <http://xryshaygh.wordpress.com/ekloges-2010/>.

Ortodox Népi Riadó (Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός). Interneten: http://www.laos.gr/pdf/PROGRAM_LAOS.pdf.

HOLLANDIA

Megújult Politikai Párt (Staatkundig Gereformeerde Partij). Interneten: <http://www.sgp.nl/Home/Publicaties>.

Szabadság Párt (Partij voor de Vrijheid). Interneten: http://pvv.nl/images/stories/Webversie_VerkiezingsProgrammaPVV.pdf.

LENGYELORSZÁG

Lengyel Családok Ligája (Liga Polskich Rodzin). Interneten: www.lpr.pl.

Lengyelország Nemzeti Újjászületése (Narodowe Odrodzenie Polski). Interneten: <http://www.nop.org.pl/deklaracja-trzeciej-pozycji/>.

Önvédelem (Samoobrona Rzeczpospolitej Polskiej). Interneten: <http://www.samoobrona.org.pl/pages/02.Partia/02.Program/>.

LETTORSZÁG

Nemzeti Szövetség (Nacionālā apvienība „Visu Latvijai!”). Interneten: <http://www.visulativjaidodu.lv/programma.html>.

LITVÁNIA

Rend és Igazság (Tvarka ir teisingumas). Interneten: <http://www.tvarka.lt/index.php?id=876>.

MAGYARORSZÁG

Jobbik. Interneten: <http://www.jobbik.hu/sites/jobbik.hu/down/Jobbik-program2010OGY.pdf>.

NAGY-BRITANNIA

Brit Nemzeti Párt (British National Party). Interneten: <http://www.bnp.org.uk/policies/foreign-affairs>.

Demokratikus Unionista Párt (Democratic Unionist Party). Interneten: www.cain.ulst.ac.uk/issues/politics/docs/dup/dup_2011-05-05_man.pdf.

Egyesült Királyság Függetlenségi Pártja (United Kingdom Independence Party) Interneten: <http://www.ukip.org/content/ukip-policies/1536-foreign-affairs-and-international-trade-ukip-policy>.

NÉMETORSZÁG

Német Nemzeti Demokrata Párt (Nationaldemokratische Partei Deutschlands). Interneten: <http://www.npd.de/html/1939/artikel/detail/2065/>.

OLASZORSZÁG

Északi Liga (Lega Nord). Interneten: <http://www.leganord.org/homepage/doc/default.asp>.

Új Erő (Forza Nuova). Interneten: <http://www.forzanuova.org/programma>.

Trikolór Zászló (Movimento Sociale Fiamma Tricolore). Interneten: http://www.fiammatricolore.com/interna.php?id_categoria=10.

PORTUGÁLIA

Nemzeti Újjászületés Pártja (Partido Nacional Renovador). Interneten: <http://www.pnr.pt/documentos/estatutos/>.

ROMÁNIA

Nagy-Románia Párt (Partidul România Mare). Interneten: <http://www.prm.org.ro/>.

Új Generáció Pártja (Partidul Noua Generație). Interneten: http://www.png.ro/dmdocuments/statut_PNG_RO.doc&usg=ALkJrhObU4vPBjuGAUFOHAFhI7fnnBUg.

Új Jobboldal (Noua Dreapta). Interneten: <http://www.nouadreapta.org/obiective.php>.

SPANYOLORSZÁG

Köztársasági Szociális Mozgalom (Movimiento Social Republicano). Interneten: http://www.msrr.org.es/index.php?option=com_content&view=category&id=38&Itemid=56.

Unió, Haladás és Demokrácia (Unión Progreso y Democracia). Interneten: http://www.upyd.es/contenidos/secciones/250/Congreso_de_los_Diputados.

SVÉDORSZÁG

Nemzeti Demokrata Párt (Nationaldemokraterna). Interneten: <http://www.nd.se/vaara-aasikter/politik/principprogram.aspx>.

SZLOVÁKIA

Szlovák Nemzeti Párt (Slovenská Národná Strana). Interneten: http://www.sns.sk/wp-content/uploads/2010/03/Volebny_program_20101.pdf.

SZLOVÉNIA

Szlovén Nemzeti Párt (Slovenska Nacionalna Stranka). Interneten: <http://www.sns.si/media/volitve/>.